

אבא, אתה חופר: למה יצחק הוא המודל למחנך מושלם? מבוסס על לקו"ש טו/191 ואילך

בזכות מי אנחנו כאן? מי האיש לו חייבים את קיומו הפלאי של העם היהודי? מי יצק את היסודות החינוכיים שגורמים לכך שהמסורת תשרוד כל קושי ותמשיך להתגלגל מדור לדור?
כמובן, התשובה המקובלת היא: אברהם אבינו. המהפכן ששינה את סביבתו כנגד כל הסיכויים. ובכן, זאת טעות: ספר הזוהר מטיל פצצה היסטורית שהופכת את כל מה שידענו על שורשי קיומנו.

1. **זוהר חדש פרשת תולדות: כיון שמילאו פלישתים הבארות בעפר, חזרו בני העולם [שהתגיירו בידי אברהם] לעבוד עבודה זרה, והיה העולם שמם ולא ידע איש מהקב"ה. כיון שבא יצחק ושב וחפר את הבארות של אביו, חזר העולם לתיקונו ולימד את בני העולם לדעת מהקב"ה.**

מתברר שהמהפכה של אברהם הייתה זמנית ונגמרה **אתו ביחד**. עבודתו פסקה וכמעט לא הותירה רושם. היה זה דווקא יצחק שחידש אותה והעניק לה נצחיות. הזוהר לומד זאת מסיפור חפירת הבארות: כאשר עבר אברהם לארץ גרר, הוא הקים חברה לקידוחי מים במאמץ לחשוף את מי התהום מתחת לאדמה. ואולם הפלישתים סתמו את הבארות ועבודתו של אברהם לא הצליחה. חלפו השנים ויצחק שב אל עסקי הבארות של אביו ובאופן מפתיע הצליח היכן שלא הצליח אברהם.

הזוהר רואה בכך רמז לסיפור יותר גדול מאשר קידוחי מים: החפירה הגשמית היא רמז לחפירת האמונה, גילוי 'המים החיים' הזורמים בלבבות שכנינו. ההצלחה של אברהם הייתה זמנית וכך **בעלי התשובה שלו חזרו לסורם אחרי מותו**. לעומתו, יצחק שב אל זירת החפירות וניצח את הפלישתים, והדבר מסמל את נצחיות העבודה הרוחנית שלו: **בעלי התשובה של יצחק נותרו באמונתם והם הגחלת הרוחשת שהביאה לדור השלישי והרביעי ועד ימינו**.

ומה שאומר הזוהר על פי פנימיות, אומרים הנביא ישעיהו והגמרא בצורה מרתקת:

ישעיהו סג,טז: כי אתה אבינו, כי אברהם לא ידענו וישראל [יעקב] לא יכירונו – שבת פט,ב: לעתיד לבא יאמר הקב"ה לאברהם: בניך חטאו. אמר אברהם: ימחו על קדושת שמך, שיתקדש שמך כשתעשה דין בעוברים על דבריך. אמר הקב"ה: אגיד ליעקב שבניו חטאו לי, שהיה לו צער גדול בנים ויבקש רחמים עליהם. אמר יעקב: ימחו על קדושת שמך. אמר הקב"ה: לא בזקנים ולא בדרדקי עצה.

אמר ליצחק: בניך חטאו לי. אמר לפניו: רבונו של עולם, וכי בני הם ולא בניך?! הרי בשעה שהקדימו נעשה לנשמע קראת להם 'בני בכורי ישראל' ועכשיו אתה אומר בני ולא בניך?! ועוד, כמה חטאו? כמה שנותיו של אדם? שבעים שנה. הפחת מהם עשרים שנותיו הראשונות שאינך מעניש עליהם [כמו דור המדבר שמתו מבן עשרים ומעלה] ונותרו חמישים שנות חיים. הפחת מהן חצי מהיממה שאדם ישן ונותרו 25 שנה. הפחת 12.5 שנים [רבע מהיממה] שמוקדשת לתפילה, לאכילה ולבית הכיסא [ושאר מחויבויותיו] ונותרו 12.5 שנות חיים שיכול לחטוא בהן. אם אתה סובל את כולם - מוטב ואם לאו - פלגא עלי ופלגא עליך. ואם תמצי לומר כולם עלי, הרי הקרבתני נפשי בעקדה [ואני סובל עבורם בזכות אבות]. פתחו ישראל ואמרו על יצחק: 'כי אתה אבינו'.

ואין ספק שהמהפכה העובדתית-היסטורית שחושף הזוהר, מעוררת את השאלה המתחייבת: מה סודו החינוכי של יצחק? מהו עשה אחרת מאברהם שהצליח בחפירות ובחשיפת האמונה? וכמו כל שאלה על אבא, הקושיה עליו היא בעצם התהייה העמוקה שלנו.

כבר החכם מכל האדם תהה: מהו סוד הנצחיות לכך ש"גם כי יזקין לא יסור ממנה"? איך גורמים שהחינוך יהיה יותר גדול מההורים ויזין את הילדים כשיעזבו את הבית ויהפכו להיות אדונים לעצמם? [איינשטיין אמר: "חינוך הוא מה שהילד יזכור אחרי שישכח כל מה שלמד בבית הספר..."].

אבל מהי תשובת שלמה המלך? מהו אותו "חנוך לנער על פי דרכו" בו צועד החינוך הטוב?

באופן אישי אוסיף כי השאלה התעצמה ביתר שאת בעומדי השבוע בין אלפי השלוחים של הרבי מליובאוויטש בכנס השלוחים העולמי: אחרי מגפת הקורונה, בעיצומה של התקפה ליברלית וחילונית, בה הכול שפטי, יחסי ונתון לוויכוח - ובכל זאת מהפכת השליחות רק גוברת ומתעצמת. ובכן מה סודו החינוכי של הרבי? איך הקים דור שבוכה, מתגעגע ולא מפסיק לצחוק ולהפוך את העולם?

ב. דמותו של יצחק היא המסתורית והנעלמת בין האבות. אף שהוא חי יותר מאביו ובנו - אברהם חי 175 שנים, יעקב 147 שנים ואילו יצחק האריך ימים ופעל 180 שנה - בכל זאת התורה כמעט מדלגת על דמותו. בעוד שאברהם זוכה לשתיים ורבע פרשיות (לך לך, וירא וחיי שרה) ויעקב זוכה לרבע חומש (ויצא, וישלח, ויגש וויחי) - יצחק זוכה לפרשה אחת בלבד (תולדות).

ולמען האמת, גם בתוך הפרשה הזו, יצחק מוביל ויזום רק בחצי פרק כו: **סיפור חפירת הבארות בממלכת פלישתים**. אבל בשאר נושאי הפרשה, יצחק בעיקר מושפע מדמויות אחרות סביבו, כמו פרשת הברכות שרבקה מובילה את התהליך בניגוד לרצונו הפשוט.

כדי להבין את מלחמת הבארות, הבה נשוב אחורה אל תולדות אברהם ופלישתים: כאשר הגיע אברהם ארצה, הוא התיישב בחברון. העיר יושבת באמצע הצד הדרומי של ארץ ישראל - בין ממלכת הפלישתים ממערב (גרר, עזה) וסדום ממזרח, וזאת הייתה נקודה מעולה להקים מלון דרכים על אם הדרך. חלפו השנים והתרחשה מהפכת סדום ועמורה והתרוקנו הדרכים מזרחה. אברהם החליט לעבור מערבה, לכיוון הים, היכן ששכנה ממלכת הפלישתים בגרר (עזה של ימינו). אברהם גר שם 26 שנים חשובות מחייו בהן גידל את יצחק וישמעאל. [בהמשך חזר לחברון לגור את חמישים השנים האחרונות בחייו, ראו רש"י כא, לד, כב, ט].

בממלכת גרר, מקים אברהם עסק חדש: חפירת בארות. הוא מקים חברת קידוחים לעומק האדמה כדי לחפש מי תהום מתחת לפני השטח ומקים מעל שלוש בארות מים. אברהם רואה הצלחה בעסקיו, אבל כמובן, מאז ועד ימינו שום דבר לא השתנה: הוא נתקל בהתנגדות של תושבי המקום שטוענים כי הוא פלש לטריטוריה שלהם וגונב מהם מים. [בהערה¹ נוסף מעט רקע על תולדות הסכסוך עם הפלישתים, על שמם נקראים כיום 'הפלשתינים'].

כנגד טענת הפלישתים שהבארות נחפרו בשטחם, אברהם טוען שהוא חפרם בבאר שבע שהיא מחוץ לגרר. אברהם פונה משפטית אל המלך ואבימלך מסכים לו והם כורתים ברית שלום.

2. בראשית כא, כה: והוכח אברהם את אבימלך על אודות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך - **רד"ק:** טען על מה שעשו לו עבדיו שגזלו ממנו הבאר שחפר בגבול באר שבע, ובאר שבע סמוך לארץ פלשתים [ולא מארץ פלשתים] ... ועבדי אבימלך גזלוהו בטענה כי מגבול ארץ פלשתים היא ... והלכו אברהם ואבימלך מגרר לראות הבאר ההיא אם היא מגבול באר שבע או מגבול ארץ פלשתים.

26 שנים חולפות בגרר עד שאברהם מחליט לחזור לחברון, ואז מגיעה הנקמה של הפלשתים. הם סותמים את הבארות ובעצם משכיחים את טביעת החותם של אברהם בארצם.

בראשית כו, טו: וכל הבארת אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר - **רש"י:** שאמרו: תקלה הם לנו מפני גייסות האויב הבאים עלינו [ונשיתם מהמים].

¹ אחרי כישלון מרד בר כוכבא בשנת 138 לפני הספירה, מחק אדריינוס קיסר את השם "ארץ יהודה" וקרא לה בשם "פלשתינא" על שם הפלשתים שחיו בדרום הארץ. חלפו אלפי שנים ולאחר הקמת המדינה, הציבור הערבי בארץ אימץ את השם 'העם הפלסטיני' - למרות שאין קשר בין הערבים של ימינו ובין העם הפלשתי הקדום. מעניין כי יש מדייקים מלשון התורה "פלשתים" כי עצם התיישבותם כאן לא הייתה הוגנת (בראשית י"ד): "ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען ... ומצרים ילד את לודים ... ואת פתרוסים ואת כסלוחים אשר יצאו מהם פלשתים - **רמב"ן:** פלשתים - שם ארצם היא 'פלשת', כמו שנאמר 'חיל אחז יושבי פלשת'. **רד"ק:** וזכר זה [אשר יצאו מהם פלשתים] שפלשתים מזרע מצרים הם וארץ מצרים הייתה 'ארץ לא להם' - לישראל [אלא לפלשתים], וארץ פלשתים ראויה 'להם' [לישראל] כי היא סמוכה לארץ כנען". מלשון התורה "אשר יצאו מהם פלשתים" ולפירושו הרד"ק, נראה קצת כי "פלשתים" מלשון 'פולשים', כי הם יצאו מארץ מצרים שהייתה שייכת לאבותיהם והלכו לארץ סמוכה לכנען.

דור הולך ודור בא ויצחק מקים את ביתו בארץ כנען. רעב פורץ בארץ ויצחק הולך שוב אל ממלכת הפלשתים בגרר. יצחק זורע אדמה בארץ ההיא ורואה ברכה בעמלו, אבל הפלשתים מקנאים במהגר הזר שפלוש לארצם ואבימלך מבקש ממנו לעזוב את המקום ולהרגיע את השטח. יצחק מגיב באופן אחר מאביו: הוא לא נאבק עם אבימלך, אלא עובר בשקט אל נחל גרר שהיה מרוחק מממלכת גרר. ושם מתחיל את המהלך הגדול והמפתיע של חייו:

בראשית כו: ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד: וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר וישב שם: וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן אביו.

יצחק עושה דבר מפתיע: הוא נוטש את עסקי החקלאות שכל כך הצליח בהם, הוא לא נוגע בעסקי המלונאות שאביו פרח בהם, ותמורת זאת מתעקש לשוב אל התחום שאביו לא הצליח בו: להחיות את השלד הבורסאי של חברת 'חפירות אברהם בנגב'. הוא שב וחופר את שלוש הבארות שחפר אביו וקורא להם בשמות שקרא אביו. אחר כך חופר באר רביעית ושוב הפלשתים טוענים שהיא שייכת להם. יצחק קורא לה בשם "עשק" ומגיב בשתיקה. הוא עוזב את הבאר ועובר לגור רחוק יותר וחופר באר חמישית. הם ממשיכים להיאבק בו והוא קורא לה "שטנה", מלשון שנהא ומריבה. שוב אינו נאבק בהם אלא עובר רחוק יותר וחופר באר שישי והפעם הם לא רבים והוא קורא לה "רחובות כי עתה הרחיב ה' לנו". בהמשך חופר באר שביעית וקורא לה "באר שבע".²

בראשית כו: ויהי ביום ההוא ... ויגידו לו על אדות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים: ויקרא אתה שבעה על כן שם העיר באר שבע עד היום הזה – ספורנו: קרא את הבאר 'שבעה', מפני שהיה מקום שביעי שבו חפרו באר: ג' של אברהם שסתמו פלשתים, כאמרו 'וכל הבארות... סתמום פלשתים' ולא יאמר 'כל' בפחות מג', וג' של יצחק שהן 'עשק', 'שטנה' ו'רחובות', וזה היה השביעי.

וכאן עולה כמובן סדרת שאלות: א. למה זה חשוב? איך מתוך 180 שנות חיים של "עולה קדושה", 'הממשיך' של אברהם אביו – מה שנותר הוא סיפורי חפירת בארות, ועוד באריכות לא מצויה כזו?

רמב"ן בראשית כו, כ: יספר הכתוב ויאריך בענין הבארות ואין בפשוטי הספור תועלת, ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו בשווה [ואין זה חידוש ייחודי של יצחק]?

השאלה גדולה יותר לאור העובדה שבתפילת גשם מבקשים מים בזכות יצחק אביו, ומזכירים את העובדה שחפר ומצא בארות מים - ואף משווים זאת לזכות אירוח המלאכים והעקדה!. לא פחות.

תפילת גשם: זכור הנולד בבשורת 'יוקח נא מעט מים' [יצחק אביו שנולד מבשורת אירוח המלאכים שאמר להם אברהם 'יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם'], ושחת להורו לשוחטו לשפוך דמו כמים, זיהר גם הוא לשפוך לב כמים [עקדת יצחק], חפר ומצא בארות מים – בעבורו אל תמנע מים.

ב. איך להבין את סגנון העבודה של יצחק? מצד אחד מרכין ראשו ואינו מתעמת עם האויב, אבל מצד שני עובר למקום אחר ומתעקש להתמיד לחפור לעבר המטרה?

ג. והוא העיקר: מדוע יצחק נוטש את עסקי המלונאות שאביו כל כך הצליח בהם ונמשך אל אותו עסק שאביו לא שגשג בו ואף במפתיע מצליח להטביע חותם יותר מאביו? במיוחד לפי דברי הזוהר בהם פתחנו כי ניצחון חפירת הבארות מסמל את נצחיות מפעל הנחלת האמונה – והשאלה מתבקשת: מה עשה יצחק טוב מאברהם? מה הייתה שיטת יצחק הנחלת והטמעת אמונה?

ג. הרמב"ן אינו מוצא הסבר פשוט לסיפור הבארות ולכן מרחיק לכת לכיוון מדרשי: מעשה אבות סימן לבנים וחפירת הבארות נועדה להיות מקור השראה לבניית בתי המקדש. המים הפורצים מתוך האדמה מסמלים את הקדושה הבוקעת מתוך ההסתר, והתורה רומזת כי הבאר הראשונה "עשק"

² נשים לב שניקוד המילה "שבע" היא בסגול, מלשון המספר שבע ועל שם הבאר השביעית, ואילו כשאברהם קרא לעיר הזו בשם "באר שבע" (כא, לא), הניקוד הוא בקמץ, על שם השבועה שכתרו אברהם ואבימלך.

נסתמה, כמו בית המקדש הראשון שייחרב בידי אויבנו. הבאר השנייה "שטנה" נסתמה כמו בית המקדש השני שייחרב, ואילו הבאר השלישית "רחובות" דומה לבית המקדש השלישי שיתקיים לנצח.

3. רמב"ן: בא הוודיע דבר עתיד, כי 'באר מים חיים' ירמוז לבית אלוקים כמו שאמר (ירמיהו יז) 'מקור מים חיים את ה', וקרא הראשון 'עשק' ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו כמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שטנה, שם קשה מהראשון והוא הבית השני שכל ימיו היו לשטנה עד שהחריבוהו³... והשלישי קרא 'רחובות' הוא הבית העתידי שיבנה במהרה בימינו בלא ריב ומצה.

הסבר⁴ מפורסם נוסף: יצחק מפגין את התכונה החשובה לשימורה של מהפכה: התמדה. העיקשות לשלב את המהפכה בתוך השגרה ולבסס אותה בהרגלים מעשיים קבועים.

האתגר הגדול בפני תנועה חדשה הוא שימור האש בתוך האפרוריות של החיים. נחשוב על המחאה החברתית שזעזעה את המדינה לפני כעשר שנים: מחירי הדיור הגואים הוציאו את גברת דפני ליף לאוהל ברטשילד ובעקבותיה נערכו ההפגנות הגדולות בתולדות המדינה. אבל מה קרה מאז? כלום! או יותר מדויק: ממש לא כלום, מחירי הדיור נסקו בהשתוללות עוד מאה אחוז למעלה.

שכן המהפכה נתקלה באויב החזק שלה: השגרה. הממשלה זרקה כמה עצמות בדמות 'ועדת טרכטנברג', ובינתיים **היו צריכים הסטודנטים לחזור ללימודים והיום-יום חזק מהכול**. להבדיל, יצחק אבינו היה הדור השני למהפכה, מה שגרם לכך שהבארות שחפר אברהם נסתמו. כלומר, המהפכה הפסיקה ליצור עניין. כבר לא הייתה ההתלהבות של ההתחלה וגם הזעם כנגד המצב הקיים לא היה גדול, משום שהתרחש שינוי כלשהו מרוח הכפירה המוחלטת שהייתה לפני אברהם.

ואולם יצחק מגיב **בשקדנות**. העיקשות להמשיך בכל בוקר מחדש, בהתמדה של קבלת עול יום-יומית. אלו דברי התורה: "וישב יצחק ויחפר את בארת המים... ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן אביו". אומנותו של יצחק היא **העקביות**, היכולת להמשיך את מה שאבא עשה, יום יום.

רבנו בחיי: כשמות אשר קרא להן אביו - עשה כן לכבוד אביו וממה שהתורה הודיעה זה נראה שנחשב לו לזכות ויש בזה התעוררות וקל וחומר שלא ישנה אדם מדרכי אבותיו, שהרי אפילו שמות הבארות שקרא אותן אביו לא רצה לשנותן, וקל וחומר לדרכי האבות ומנהגותיהם ומוסר שלהם.

בסגנון אחר, הלכתי: יצחק **חפר ושוב חפר ושוב חפר**. כלומר, הוא יצר **הרגלים מעשיים יום-יומיים** שמשקפים את המהפכה של אביו. יצחק עיצב **סגנון התנהגות קבוע** שמשקף את אמונת אברהם. מדי בוקר היה יוצא אל הבאר, מברך את ה' בעצמו ומעודד אנשים אחרים לברך את ה', ושוב בבוקר למחרת. זה בעצם הרעיון העומד מאחורי ההלכה: קבוצת הרגלים שמעצבים סגנון התנהגות קבוע. שכן האדם **אינו מה שהוא מאמין, אלא מה שהוא עושה**. אמונות ואידיאולוגיות נדרסות בלהט החיים, אבל הרגלים מעשיים אינם הולכים לשום מקום.

אדם שקם בבוקר ואומר "מודה אני" ומברך ברכות השחר והולך לבית הכנסת להתפלל, וכך מדי בוקר בבוקר, מטמיע הרגלים שהופכים להיות הוא עצמו – בדיוק כמו להתקלח ולצחצח שיניים⁵.

³ **הכלי יקר מוסיף ביאור:** הבאר הראשונה נקראת בשם "עשק", כי הייתה מריבה עניינית על שליטה, כמו בית המקדש הראשון שחרב בגלל המאבק בין מלכי ישראל ויהודה על השליטה בארץ. ואילו הבאר השנייה נקראת "שטנה", מלשון סתם שנאה ללא סיבה, כמו בית המקדש השני שחרב בגלל שנאת חינום.

⁴ https://he.chabad.org/library/article_cdo/aid/3064684: הסבר מקורי כותב הגאון המקובל הרב לוי יצחק שניאורסון, אביו של הרבי מליובאוויטש: יצחק שהיה מידת הגבורה מסמל את ימי הדין בחודש תשרי, ובו ישנם ארבעה ימים מרכזיים כמו ארבע הבארות שחפר יצחק: שני הבארות הראשונים עליהם התרחש מאבק, מסמלים את שני ימי ראש השנה בהם עומד המקטרג ומסית. הבאר השלישית, "רחובות", מסמלת את יום הכיפורים בו שובת המקטרג, שכן המילה "השטן" היא בגימטרייה 364 בעוד שימי השנה הם 365 והשטן אינו מקטרג ביום הכיפורים. ואילו הבאר הרביעית, "באר שבע", שבה קראו עבדי יצחק "מצאנו מים", מסמלת את יום חתימת הדין – הושענא רבה – שבא אחרי שבעת ימי הסוכות וחותרם את החג בו נידונים על המים.

⁵ המסר של יצחק מתבטא בתפילה שתיקן: "מנחה". בעוד שתפילת שחרית מלאה בהתלהבות של בוקר, ותפילת מעריב זורמת עם ההירגעות של הלילה, מנחה היא התמסרות לקב"ה נטו. בשיא לחץ היום. ידוע סיפורו של וולוול גרין שיצא מכליו מתפילת מנחה של הרב פלר, עד שלא המשיך בשגרת חיוו ושב בתשובה.

וכמה המסר של יצחק חשוב בימינו: אנו חיים בדור שטוח, ללא ריגושים רוחניים. אין אנטישמיות כמו בעבר, אבל גם אין חזון מהפכני המטלטל את הנפש. איפה הסערות של העבר, הולדת החסידות, תנועת המוסר, העלייה לארץ, הכוללים, השליחות, התשובה וכו'? אין ספק שהשקט מקדים את הסערה - ביאת המשיח והגאולה השלמה - ואולם האתגר האחרון לפני הגאולה הוא עבודתו של יצחק: קבלת עול. להקפיד על ההרגלים ההלכתיים בהתמדה תמימה ולהעביר אותם לילדינו.

עד כאן רעיון חשוב אודות המסר של יצחק, אבל אי אפשר להסתפק בו: עדיין לא ברורה מהות העניין. **מה משמעות חפירת הברבור?** מדוע יצחק נטש את מלאכת המלונאות בה שגשג אביו ואפי"נה אותו כל כך ועבר לתחום אחר - ודווקא בו הצליח יותר מאביו?

כבר שבעה דורות שאדמור"י חב"ד מוצאים כאן את סוד הטיפוס למעלה.

ד. זה היה לפני עשר שנים. באולם הכנסים הענק בניו יורק התקבצו אלפים לארוחת הערב השנתית של אלפי שלוחי חב"ד, מנהיגי קהילות המייצגים מיליוני יהודים, בליווי תומכיהם וידידיהם. על הבימה ניצב הנואם הדגול, הרב יונתן זקס, רבה של אנגליה, שביקש לספר על דרכו לרבנות: איך בנו של מהגר פשוט ממזרח אירופה, הפך להיות אחד הקולות הדתיים הבולטים בעולם?

ובכן, זה היה כמעט במקרה. הוא לא שאף ולא תכנן זאת. ארבעים שנה קודם סיים את לימודי הפילוסופיה באוניברסיטת קיימברידג' כשהוא תוהה ומבלבל. במשך שלוש שנים האזין למרצים שנמנים על גדולי האתיאיסטים ומפקפקים בכל. הם שכנעו בקור רוח שאין כלום מעבר למה שרואים בעיניים, היקום פרץ במקרה וייגמר במקרה. זקס סיים את הלימודים כשהוא מוצף בספקות קיומיים.

חברים הציעו לו לנסוע לאמריקה לפגוש רבנים. הוא נפגש עם הרב סולובייציק ועוד דמויות חשובות, שאל את השאלות הגדולות שלו וקיבל תשובות. אבל כולם אמרו לו: "תיסע לליובאוויטש, אתה מוכרח לפגוש את הרבי". הוא לקח אוטובוס של גרייהונד והגיע לניו יורק. באמצע הלילה נכנס לפגישה יחידות והחל לפרוס כרגיל את השאלות שלו ואז קרה משהו לא אופייני. היפוך מושלם.

הרבי הפסיק אותו והחל לשאול אותו שאלות: "כמה סטודנטים יהודים לומדים בקיימברידג'? מה הם יודעים על היהדות שלהם? מה אתה עושה שהם ידעו יותר על העם ממנו באו?". זקס היה בהלם. הוא היה תקוע, נבוך, בתקופה גרועה בחייו, והרבי מטיל עליו משימות. הוא אמר: "בסיטואציה בה אני נמצא בחיים, אינני פנוי להיכנס לסיטואציות אחרות". הרבי השיב: "אתה בחרת להיכנס לסיטואציה הזו ואתה יכול להוציא עצמך ממנה ולבחור בסיטואציה אחרת".

וזאת הייתה הארה. הרבי העביר את השרביט ממנו אל הנער הצעיר. **הרבי נתן לו מקום ומרחב לצמוח!** במקום לענות על השאלות שלו ובכך **לתלות אותו ברבי!** בעצם אמר לו: **'הכול נמצא בתוכך**. אם תהפוך להיות מנהיג ששקוע בעשייה ובנתינה לאחרים, כל הבלבול ייעלם'. הרב זקס סיפר פעמים רבות כי זה היה הרגע שהפך אותו **מתלמיד למנהיג**: מתלמיד שתלוי במורה, למנהיג שמייצג את המסר, שהמסר **הופך להיות שלו**.

אלו שני שלבי העבודה של אברהם ויצחק: כל מהפכה טעונה שני שלבי הטמעה. אברהם ביצע את השלב הראשון - החשיפה: הוא פרסם את מציאותו של אלוקים, הוא ניהל ויכוחים ומילא אולמות בהרצאות מרתקות. זה השלב הראשון המבוסס על **אברהם עצמו**, על הכריזמה שלו ויכולת השכנוע.

סגנון ההשפעה הזה בא לידי ביטוי במלאכת המלונאות: אירוח מבוסס כולו על **המארח**. הוא מקים את המלון, הוא יוצר את החוויה, הוא מכין את האוכל וכו'. **האורחים אינם יותר מצופים בהפקה שלו**.

אבל זה לא מספיק: כל עוד נותר השומע בגדר תלמיד, הוא תלוי במורה ובהעדר המורה תסתלק ההשפעה. ואז הגיע יצחק ועבר אל השלב השני בהטמעת המסר: העביר את המוקד אל השומעים **ונתן להם מרחב לצמוח**. יצחק עודד את השומעים **לעבור תהליך עצמי**. לשאול, ללמוד בעצמם בכלים שלהם, לפעול למען האמונה ולחוות הצלחה שמעצימה את החיבור למסר.

יצחק ידע את הסוד: **אי אפשר לשנות אדם כל עוד הוא אינו בוחר בעצמו.** ההרצאה המשכנעת ביותר לא תפעל את מה שתחולל הנחת תפילין אחת. כי זו של המרצה וזו של השומע.

אם נשווה זאת לעולם השיווק: אברהם תלה שלטי פרסום על מכשיר מיני-בר חדש, בעוד שיצחק עבר עם המכשיר בין הבתים ונתן לאנשים לחוות את ההמצאה. לגעת במתגים, לשאול שאלות על האיכות שלו, וממש לשותת כוס מים קרים באמצע היום.

סגנון ההשפעה בא לידי ביטוי מושלם בחפירת הבארות: **האוצר נמצא באדמה ולא בחופר.** המים באים מלמטה, בעוד שהחופר הוא רק מסיר השכבות מעל האור העצמי. שכן יצחק לא האיר כמו אברהם, אלא העניק את המרחב לאחרים, כדי שיוכלו הם להיות האברהם של עצמם.

לענ"ד אפשר לומר כי הביטוי הבולט והמרגש ביותר לסגנון העבודה של יצחק נמצא בהיבט הבא: **השאלות של עשו.** נחשוב על זה: בדורו של אברהם לא שמענו את הבנים מדברים⁶. אברהם הוא זה שתפס את כל המגרש ואילו בביתו של יצחק נוצרה מציאות חדשה: **עשו.** עשו שואל, עשו חוקר, עשו מחפש את התיב שלו לקב"ה. אפשר לתאר איך זה נראה: יצחק היה עיוור, הוא היה מוגבל ביכולת שלו להשפיע, ותמורת זאת שכב על המיטה ואמר לעשו: **"בני, תספר אתה מה למדתם בתלמוד תורה"**. ומה תפקידו של יצחק? **להקשיב!** להיות רק פנס בתהיות החיפוש והחקירה של בנו.

וזה הרגע המכריע בו האש של אברהם נתפסה בעצים. אורו הצית נרות נוספים שנדלקו בעצמם, האירו את האור האישי שלהם והפכו להאיר כשלהבת עולה מאליה'.

הנה סיפור מושלם: ר' אלכסנדר בן נון היה מחנך דגול ומפקח רשת בתי הספר של חב"ד בארץ. פעם לקה בצרידות קשה שמנעה ממנו לעמוד מול תלמידיו. הוא כתב לרבי מכתב כאוב בו הקשה 'למה עשה ה' ככה?' איך הקב"ה לוקח ממני את הכוח למלא את ייעודי הקדוש בעולם?

הרבי השיב מילים מדהימות (אגרות קודש יח עמוד קפט): הצער שלך מובן, אבל אם הנך רוצה לשמוע את הדרך בה אני מפרש את מה שקרה, המטרה היא כזו: **לקיים את תכלית החינוך.** להעמיד את התלמידים כיראי שמים בעצמם. עליך לנצל את תקופת השקט הזו כדי לעורר את התלמידים להתפלל בעצמם, למסור את דברי תורה שלמדו ואתה תעמוד עליהם רק כמשגיח.

4. ליקוטי שיחות טו/194: החילוק בין תולדות אברהם לתולדות יצחק – שישמעאל אינו יהודי ואילו עשו הוא בגדר **ישראל** מומר – הוא בהתאם לאופני העבודה שלהם: אברהם פעל בדרך של 'מלמעלה למטה', הוא הפיץ אמונה אף לערביים שמשתחוים לאבק רגליהם, ואילו יצחק פעל בדרך של 'מלמעלה למעלה', הוא חפר בארות והסיר את העפר והאבנים שכיסו על המים הטמונים בעומק האדמה וגרם **למים לפרוץ מלמטה.** בפנימיות פירושו להסיר את החומרות המכסה על האמונה עד שהיא תפרוץ מעצמה. עבודה זו גורמת ששייכות התחתון לאלוקות תהיה **מצדו** ולא בגלל ההשפעה מלמעלה.

בכך מחדד הרבי הבדל נוסף בין אברהם ויצחק. פער ההשפעה שלהם החל כבר **בתולדותיהם הביולוגיים.** לא רק שבעלי התשובה של יצחק נשארו ושל אברהם לא, אלא תולדות אברהם עצמו – ישמעאל – הוא אינו יהודי, בעוד שתולדות יצחק – עשו – הם יהודים שלמים ועשו הוא בגדר ישראל מומר. שכן ליצחק הייתה את היכולת לרומם את התחתון ולהטמיע את האור כחלק ממהותו.

בכך מובן הסיפור הכביר שהזכרנו בשנים קודמות (ואכמ"ל): ראשו של עשו הושלך אל מערת המכפלה, בחיקו של יצחק אביו. מה שמסמל את העובדה כי אורו של עשו האיר בו. הוא לא נותר טמון בעומק נשמתו, אלא חצה את גבולות הגוף החומרי והאיר בראשו. מעלתו של עשו באה לידי ביטוי גם בזרעו, זרע אדום, שהוציא מתוכו דמויות כבירות כרבי עקיבא ורבי מאיר בעל הנס. שכן אורו של עשו לא נותר טמון וכמוס בתוכו, אלא האיר ובצבץ מבעד לאתגרים שעמדו בפניו.

מה זה אומר בתכל"ס בחיים עצמם? נדבר הן במובן ההורי והן במובן הקהילתי. במובן ההורי: חינוך טוב מעמיד את הילד במרכז ודוחף אותו לצמוח בעצמו. הורה צריך להתעקש שכל ילד יספר בשולחן

⁶ למעט הדיאלוג הקצר בשעת העקדה: "ויאמר אבי, ויאמר הנני בני וגו'".

שבת מהו למד בבית הספר. לכל ילד אמור להיות תפקיד משלו בהכנות לשבת, ומעל ומעבר: הורה חייב לעודד ילד לפרוץ את הגדרים של עצמו. לשפר את הישגיו, ללמוד יותר ממה שבא לו בטבעיות ולצאת את אזור הנוחות שלו. כך אורו הפנימי בוקע אל תוך המודעות ומאיר את דרכו.

כך במובן הקהילתי: לכל רב יש נטייה לשמור את המקורבים שלו קטנים. להיות תלויים בו ולהקפיד שהמסר יבוא ממנו. יש בכך הצדקה מסוימת כי הם גדלים נכון ולא מתפזרים לצדדים, ואולם בסופו של דבר – מי שלא עושה בעצמו לא צומח. הוא לא הופך להיות נשא של המסר. הוא לא יכול להצמיח דור נוסף, כל עוד אינו בוער בעצמו באש האמונה. רק כשמאפשרים להתפתח ולצמוח רוחנית, כלומר, ללמוד בעצמם, להשפיע בעצמם, להיות שותפים בעצמם – המסר הופך לבקוע מתוכם.

הנה דוגמה כבירה שמסכמת את השיעור כולו: חול המועד סוכות תשמ"א, לפני 41 שנים, היה רגע מכונן בתנועת חב"ד. הרבי נכנס לבית הכנסת הגדול ב-770 להשתתף בכנס ילדים וילדות לכבוד החג. בפני אלפי ילדים הכריז על תכנית חדשה: הקמת תנועת נוער בשם "צבאות ה'", שתהיה דמוית צבא אמתי. המפקד העליון הוא הקב"ה, החניכים יקבלו משימות יומיות ויתקדמו במעלה סולם הדרגות הצבאי (טוראי, רב טוראי, סרן וכו'). יהיו להם מדים וסמלים כמו לחיילים אמתיים.

תקופה קצרה אחר כך פרסם הרבי מכתב ארוך באנגלית בו מסביר את הגישה שלו. התברר כי במשרד המזכירות התקבל מכתב זועם מאדם שהתפלל על הערכים המיליטריסטיים שהנחיל הרבי. וכי השאיפה של ילד ירא שמים היא לצבור דרגות צבאיות?! וכי המלחמה היא שאיפה אצל העם היהודי ששואף לימי הגאולה בהם "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו מלחמה?!"

הרבי ענה תשובה כבירה: "הפן החשוב ביותר בימינו אנו הוא חוסר קבלת עול, לא רק עול מלכות שמיים, אלא קבלת סמכות בכלל, כולל סמכות ההורים בבית ומורים בבית הספר, ומראה של מלכות ברחוב. מה שנותר הוא רק הפחד מהעונש, וגם פחד זה הוקטן בשנים האחרונות. ילדים אמריקניים מתחנכים ברוח החופש והדבר הביא להרגשה של ביטחון עצמי וביטחון בחוכמה העצמית, ועד שהרוצה 'לשחות נגד הזרם' חושב שהוא יכול להערים על המשטרה, המערכת המשפטית וכדומה.

"חשבתי זמן רב ומתוך מאמץ רב כיצד למצוא דרך להשפיע על ילדי אמריקה להתרגל לרעיון של התבטלות בפני סמכות? והגעתי למסקנה שהדרך היחידה להחליף את מהלך המחשבה הזו היא באמצעות מערכת משמעת ומילוי פקודות שהם רגילים לה, מערכת כזו שהילדים ימצאו אותה קרובה לרוחם. משום כך נוצרה תכנית 'צבאות השם' שהתברכה מיד בהצלחה מרובה".

כלומר: הדרך להטמיע מסר היא לא באמצעות פקודות, אלא רק דרך שיתוף: באמצעות ערכים מתוך עולמם של הילדים הגורמים להם להיסחף אחריהם, כמו יצירת תחרות, טיפוס בדרגות, מילוי משימות – ובינתיים נקלטת בהם הגישה של משמעת ומילוי פקודות.

דומה כי עשרים ושמונה השנים האחרונות בתנועת חב"ד עם שגשוג מהפכת השליחות שלא הייתה כדוגמתה מעידים כי הרבי הצליח להעביר את האש ממנו לבניו-תלמידיו. השכינה ירדה למטה מעשרה טפחים, אל תוך מערכת ההנעה הפנימית של כל אחד. לא נותר אלא לקצור את הפירות בדמות הגאולה השלמה עכשיו נאו ממש והוא בראשנו.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**